

Қазақстан Республикасы – ХВҚ миссиясының қорытынды мәлімдемесі

2009 жылғы 28 қазан

2009 жылғы 21-28 қазан аралығында Астана мен Алматыны соңғы уақыттағы экономикалық ахуалдың дамуына талдау жасау және жүргізіліп отырған соған байланысты экономикалық саясат пен экономика өсуінің перспективаларын талқылау мақсатында Халықаралық Валюта Қорының (ХВҚ) миссиясы келді. Миссия ресми органдармен және банктік, іскерлік орталардың өкілдерімен кездесті. Миссия мәселелерді ашық та шынайы талқылағаны үшін ресми органдарға өздерінің ризашылықтарын білдірді. Төмендегі мәлімдеме миссия мүшелерінің көзқарасын білдіреді.

1. **Әлемдік экономикалық ахуалдың жақсарып келе жатқандығы білінеді.** Экономикасы дамыған көптеген елдердегі және нарығы қалыптасып келе жатқан елдердегі мемлекеттің бұрын-соңды болмаған деңгейдегі араласуы әлемдік саудасаттықтың, капитал ағынының және активтерге деген бағаның қалпына келуіне қолдау жасай отырып, экономикалық белсенділікті тұрақтандырып, нарыққа деген сенімді қайта қалпына келтіруге ықпал етті. Қазіргі уақыттағы оң динамикаға қарамастан, өсімнің қалпына келуі баяу болады деп күтіледі, себебі қаржылық талаптар тұрақсыз болып, жұмыссыздық пен жинақ ақшаның өсуі халықтың шығысын тоқтатуда. Осылайша, экономиканың одан әрі дамуы қолдау көрсету саясатын сақтаумен және қаржы секторының тұрақтылығын қайта қалпына келтірумен байланысты.

2. **Мұндай жағдайда Қазақстанда экономикалық өсім де біртіндеп қайта қалпына келеді деп күтілуде.** Банк секторындағы ғаламдық тұрақсыздықпен үйлескен қиындықтар соңғы деректер бойынша 2009 жылдың бірінші жартыжылдығында өткен жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда 2.4 пайызға қысқарған экономиканың өсу қарқынына теріс әсер етті. Экономикалық белсенділіктің құлдырауына қарамастан, ол үшінші тоқсанда өзінің ең төменгі деңгейіне жеткен сияқты, ал мұнай өндіруді арттыру соңғы тоқсанда өсудің қайта қалпына келуіне ықпал етуі мүмкін, жеткілікті өтімділік болғанның өзінде кредиттің өсуі әлсіз күйінде қалады, құрылыс және өңдеуші өнеркәсіп секілді негізгі салалардағы белсенділік бұрынғысынша төмен күйінде қалады, ал халық кірісі мен тұтынушылық сұраныстың өсуі лагты болатын болады. Осындай факторлар үйлесімділігін ескере отырып, ХВҚ бұрынғысынша жалпы алғанда экономиканың бір жылдағы құлдырауы 2 пайыз болады деп болжауда, алайда бұл болжам өсу жағына қарай түзетілуі де мүмкін. Шикізат тауарларына деген бағаның соңғы уақыттағы өсуі, қазан айындағы жиналған астықтың рекордты көлемі және дағдарысқа қарсы жұмсалатын қосымша шығыстарды жүзеге асыру жөніндегі жыл аяғына дейінгі жоспарлар 2010 жылға арналған экономикалық өсуге қатысты оптимистік болжамға негіз болып табылады.

3. **Қаржы жүйесі әлсіз болып қала береді және одан да мықтырақ және тұрақтырақ негізге ие болуы тиіс.** Экономиканың баяу қалпына келуі жағдайында қызмет көрсетілмейтін несиелердің үлесі айтарлықтай артты және банк активтері сапасының одан әрі нашарлауы мүмкін, бұл коммерциялық банктердің балансына қосымша қысым түсіреді. Соңғы уақытта банктердің капиталына деген талаптарды күшейту және шетел валютасымен кредиттеуді және қарыз беруді ұстап тұру жөнінде қабылданған шаралар да мақұлдауға тұрарлық. Соған қарамастан банк жүйесіне деген сенімді қалпына келтіруге бағытталған кешенді стратегия қажет. Бұл мақсаттарға қол жеткізу үшін банктердің төлем қабілеті проблемаларын реттеу негізгі міндет болып табылады. Осыған қатысты маңыздырақ деген шаралар мыналардан тұрады: кредиторлармен келісім негізінде Альянс-банктегі қайта құрылымдау жөніндегі жұмысты аяқтау; 7 желтоқсанға БТА банктің кредиторларымен келісімге қол жеткізу; қайта

құрылымдау процесін оралымды аяқтау; сондай-ақ басқа қаржы ұйымдарында осындай жағдай туындаған жағдайда нақты шаралар қабылдау. Осындай барлық қаржы ұйымдары қаржылық ахуалын тәуелсіз бағалаудан өтуі тиіс. Осы жұмыс барысында мемлекеттік сектор бұрынғысынша банк жүйесіне қолдау көрсетуі тиіс. Мұндай қолдауды көрсету тәсілі ашық, банктердің баланстарында нақты позицияны көрсетуді қамтамасыз ететіндей және барлық активтер бойынша тиісті резервтер құратындай болуы тиіс.

4. **Мықты реттеу-пруденциалды база және сенімді корпоративті басқару қаржы жүйесінің ахуалын жақсарту үшін шешуші мәнге ие.** Қаржылық қадағалау агенттігіне (ҚҚА) нормативтік актілерді міндетті түрде сақтауды қамтамасыз етуді және, қажет болған жағдайда, бастапқы кезеңінде түзетуші шаралар қабылдауды қоса алғанда, өзінің міндеттемелерін тиісінше орындауы үшін өкілеттіктер, заңмен қорғау, тәуелсіздік және ресурстар берілуі тиіс. Бұл ҚҚА-ның қадағалау және жергілікті жерде тексеру жүргізу саласындағы әлуетін одан әрі дамытуды көздейді. Сонымен қатар ҚҚА нормативтердің орындалуын бақылауға негізделген қадағалау тәсілін ғана пайдаланып қоймай, тиімді корпоративті басқаруға, акционерлердің транспаренттілігіне, директорлардың фидуциярлы міндеттеріне және банктердегі тәуекелдерді басқаруға деген қажеттілікке үлкен көңіл бөле отырып, тәуекелдерді есепке алуға негізделген замануи әдістемені де пайдалануы тиіс. Нормативтік базадағы көзделген өзгерістер бұл бағыттағы өте маңызды қадам болып табылады.

5. **Инфляция сенімді түрде сақталуда, қазіргі уақыттағы айырбастау бағамының АҚШ долларына таңылуы мақсатқа сай, бірақ қаржы секторындағы проблемалар шешілген жоқ.** Ішкі сұраныстың әлсіздігі және әлемдік бағаның төмендігі инфляцияны жақын перспективада ұстап тұратын болады, алайда, Қазақстанның Ұлттық Банкі салымшылардың сенімін нығайту үшін оң нақты пайыздық ставкаларды сақтауды қамтамасыз етуі тиіс. Сыртқы ұстаным бұрынғысынша тікелей шетелдік инвестициялар ағынына, әсіресе, энергетикаға салынатын инвестицияларға, мұнайға деген бағаның өсуіне және екіжақты негіздегі жаңа қаржыландыру көздеріне иек артатын болады. Шетел валютасының осындай ауқымды көздерінің болуына қарамастан мұнайға деген бағаның түсуінен және сыртқы сұраныстың төмендеуінің салдарлары 2010 жылы аздаған профицит қалыптастырмай тұрып, ағымдағы жылдағы ағымдағы операциялардың шоты бойынша дефицитке негіз болады. Айырбастау бағамының долларға таңылуы тұрақты ішкі ұстанымнан қолдау табуда.

6. **Салық-бюджет саясаты экономикаға қолдау көрсетуге негізделген тұрғыдан шоғырлануда, бұл жақын болашақта да жалғасын табатын болады.** Салық кірістерінің жеткіліксіз түсуі жағдайында үкімет кәсіпорындардың пайдасына салынатын салық ставкасын жоспарға сәйкес қысқартуды тоқтатып, 2010 жылғы шығыстар бойынша кейбір шараларды жүзеге асыруды кейінге қалдырды. Соған қарамастан болашақтағы кезең дағдарысына қарсы шараларды іске асыруға бөлінген қаражат көлемі айтарлықтай жеткілікті, ол шығыстардың күрт ұлғаюына және бюджеттік позицияның әлсіреуіне әкеледі. Шығыстардың тиімділігі және қаражаттың жеткіліктілігі мәселелеріне жобалар сапасының өсуді қамтамасыз ету мақсаттарына сәйкес келетіндей етіп басты назар аудару қажет. Дағдарыс басталғаннан бастап «Самұқ-Қазына» Қоры банктердің капиталына, инфрақұрылымдық жобаларға инвестицияларды жүзеге асыра және басқа формалармен мақсатты көмек бере отырып экономикаға қолдау көрсетуге негізгі рөлді атқарып келеді. Салық-бюджет саясатына деген жаңа тәсіл талдауда осы операциялар мен олардың қаржыландырылуына экономикаға қазыналық леп беру бағасын дәл бағалауды, ынталандыруға жұмсалатын шығыс көлемін айқындау жөніндегі уақтылы шараларды қабылдауды және әлуетті шартты міндеттемелерді тиісінше есепке алуды қамтамасыз ететіндей ескеруі тиіс.

7. **Дағдарыс кезінде Қазақстанның алдында экономикалық саясаттың орта мерзімді перспективалы мынадай үш негізгі міндеті тұратын болады:**

Қаржы жүйесіне деген сенімді мемлекеттік секторды қолдауды бір мезгілде тоқтата отырып қайта қалпына келтіру. Жеке ішкі жинақ ақшалар, - сыртқы қарыздар немесе мемлекеттік сектордың ресурстары емес, - өндірістік қызметті қаржыландырудың негізгі көзі болуы тиіс. Бұл қаржы нарықтарының, оның ішінде корпоративті және банктік емес секторлар облигацияларының нарығын тереңдетуге күш салуды теңгені пайдалануға деген сұранысты ынталандыру мақсатында ғана емес, тәуекелдерді әртараптандыруға және хеджирлеу құралдарын дамытуға ықпал ету мақсатында талап етеді. Жаңа, тұрақтырақ әрі орнықтырақ қаржы жүйесі шет елдердің қатысуы үлесінің көптігімен сипатталады. Банктер мен қаржылық емес ұйымдардың сыртқы қарыздарын сақтықпен бақылау қажет, ал мемлекеттік сектор банктердің акционерлік капиталынан таза әрі келісімді түрде шығу стратегиясын әзірлеуге көшуі тиіс. Осы процесс барысында ішкі және сыртқы нарықтармен тиімді ықпалдасуға қолдау көрсету маңызды болып табылады.

Бюджетті ынталандыруға және болашақтағы мұнай кірістерін жинауды арттыруға бағытталған шығыстарды біртіндеп тоқтату. Экономикалық өсудің қайта қалпына келуіне қарай бюджетке қолдау көрсетуді тоқтату мұнай емес дефицитті экономикалық тұрғыдан қолайлы деңгейге тиісінше қайтаруды жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Шығыстар және салық-бюджет саясаты бағытының тұрақтылығы саласындағы артықшылықтарды орта перспективадағы барлық қазыналық (оның ішінде бюджеттен тыс) операцияларды ескере отырып бірыңғай тәсілді пайдалана отырып бағалауды жүргізу қажет. Соған байланысты жинақ ақшалар деңгейі мен шикізат секторының кірістерін пайдалануды оңтайлы үйлестіруді айқындау қажет. Мұнай қорында жинақталған қаражатты дағдарысты жеңілдету үшін пайдалану өзін өзі ақтады, алайда, бюджетте орта мерзімді кезеңде мұнай кірістерінен тәуелділікті шектеп, мемлекеттік бағалы қағаздарды кеңірек пайдалану мүмкіндігін қарастыру қажет. Мұндай бағалы қағаздар нарық қатысушылары үшін баламалы құрал болып табылады және басқа ішкі активтермен операцияларды жүргізген кезде бағыттаушы болып табылады. Мұнай кірістерін тұрақты жинақтау экономиканы шикізат тауарларына деген бағаның ауытқуынан қорғауға себепші болады, циклге қарсы салық-бюджет саясатын жүргізуге және экономиканың әртараптандыруды ынталандыруға мүмкіндік береді.

Айырбастау бағамының икемділігі. Сенімді қайта қалпына келтіргеннен және қаржы жүйесін тұрақтандырғаннан кейін айырбас бағамының икемділігі ақша-кредит саясатының тиімділігінің және шикізат тауарларына деген баға ауытқуы және сауда жасайтын әріптес-елдердегі ұлттық валюталардың айырбас бағамының өзгеруі сияқты сыртқы күйзелістерге экономиканың әсер етуі себепші болады. Осы қадамға дайындалған кезде ресми органдар ақша-кредит саясатының құралдарын дамытуды одан әрі жалғастыруы, пайыздық ставкалардың трансмиссиялық механизмін жетілдіруді, валюта нарығын тереңдетуді ынталандыруды және фьючер мен форвард нарығын дамыту арқылы валюта тәуекелдерін басқаруды жетілдіруге ықпал етуі тиіс.

Осы барлық салалардағы жетістіктер макроэкономикалық негізді және қаржы жүйесінің шикізат тауарларына деген бағаның айтарлықтай ауытқуы немесе нарықтың тәуекелдерді қабылдауға дайындық дәрежесіндегі ауытқушылықтар ілесетін капиталдың волатильді ағындарына қатысты тұрақтылығын нығайтады. Бұл жетістіктер тұрақты экономикалық өсудің жоғарырақ деңгейлерін қолдау үшін туынды капиталдың ағынын ынталандыратын болады.